

«ԱՐԵՎ» ՀԱՆԴԷՍԻ ԸՄԿՐՈՒՄԻ ՏՈՒՆԻ ԾԱՆԿ

(1922 - 1924 թթ.)

Ն Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Ր Ի Ն

1. Սիմէոն Յակոբեան

Գրականագետ Սիմէոն Յակոբեանը (1880-1942) 1922-1924 թթ. Վիեննայում - Քեռլինում - Վիեննայում խմբագրել է հրատարակել է «Արեւ» հանդէսը։ Նրա մասին կենսագրական տուեալներ են հաղորդել «Հայկական Սովետական Հանրագիտարան»-ը (ՀՍՀ, հատոր 2, Երևան, 1980), իրենց «Յակոբեան Սիմէոն» անուանադրուածում, ու, մասամբ ըստ նրանց, եւ՝ «Բազմիս» ամսագրի 1983 թ. ապրիլի համարի էջ 59-ում։ Երեք էլ նրա անունը համարել ենք Սիմոն, ինչպէս՝ նրան անուանել են մանրամասն, բայց իսկականը եղել է Սիմէոն, ինչպէս ինքն է գրել «Արեւ» հանդէսի 1922 թ. յունուարի համարի 1-ին կողքի ներսում։ «Հրատարակում է Վիեննայում 1922 թուականի Յունուար ամսից Սիմէոն Յակոբեանի խմբագրութեամբ»։ Ծնունդ է Գանձակում (այժմ Կիրովպոլ)։ 1899 ին աւարտել է Թիֆլիսի հանրայայտ Ներսիսեան դպրոցը։ 1902-1907 թթ. Շուշայա-րիայում ստացել է բարձրագոյն ուսում, ըստ ին հաւանաբար պատմա-գիտական կամ գրականագիտական։ Մինչև

1913 թուականը ապրել է նոյն երկրում, Աւստրիայում եւ Բուլղարիայում, զբաղ-ուելով, ըստ Գ. Ստեփանեանի, գրակա-նութեամբ, որ չէր կարող չփոր կշտա-ցնել։ 1913-ին Բաքում խմբագրել է «Արեւ» թերթը։ Յարել է Հ. Յ. Գանձակ-ցութեան, որի մասին լուռ է ՀՍՀ-ն, նրան բնութագրելով որպէս «հայ սովե-տական գրականագետ»։ Գ. Ստեփանեանը գրել է, թէ «1918 թ. հրամարում է գանձակցութիւնից, մեկնել Փարիզ, զբաղուել արեւմտահայկական գրականու-թեան ուսումնասիրութեամբ»։ «1983-ին եւ կրկնել եմ նոյնը, բայց Վիեննայի Միտթարեան Հայրերի դիւանի մի քանի նիւթերն այսօր ինձ ենթագրել են տա-լիս, որ այդ հրամարումը տեղի է ունե-ցել 1920-ի երկրորդ կէսում։ Ի դէպ խո-րին շնորհակալութիւն եմ ցայտնում այդ եւ այլ նիւթերի համար Արարչայր Գերա-պայմա Գրիգորիա Մանեանին եւ դի-ւանագետ Հ. Օգոստինոս Սեփակեանին։

ա) Ըստ հետեւել փաստաթղթի՝ Սիմ. Յակոբեանը 1920 թ. մայիսի 15-ին նշա-նակուել է Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան ներկայացուցիչ մերձ-րալթեան հանրապետութիւններէ համար։

RÉPUBLIQUE ARMÉNIENNE

27, Avenue Marceau

Délégation

à la Conférence de la Paix.

Paris, le 15 Mai 1920

LETTRE DE CREANCE

AU NOM DU GOUVERNEMENT DE LA REPUBLIQUE ARMENIENNE, et en vertu des droits qui nous sont conférés,

Nous, Soussigné, Président de la Délégation de la République Arménienne à la Conférence de la Paix, avons délivré la présente Lettre de Créance à Monsieur Siméon AKOPIAN, Conseiller de la Délégation, en

qualité de Représentant Diplomatique du Gouvernement de la République Arménienne auprès des Gouvernements des Républiques Baltiques — Lithuanie, Lettonie, Esthonie, Finlande —.

Monsieur S. AKOPIAN est chargé par nous de s'occuper de toutes questions ayant trait aux intérêts de la République Arménienne et du peuple arménien.

Nous prions les Autorités des Républiques de Lithuanie, de Lettonie, de l'Esthonie et de Finlande de bien vouloir lui accorder aide et assistance dans l'accomplissement de sa mission.

En foi de quoi, nous lui avons délivré la présente Lettre de Créance.

PARIS, le 15 Mai 1920

A. AHARONIAN

Président de ^a Délégation
de la REPUBLIQUE ARMENIENNE
à la Conférence de la Paix

բ) Հայաստանի Հանրապետության Պատուիրակության նախագահ Ահարիանի պաշտոնական խնդիրների վերաբերյալ նամակներ է գրել Սիմ. Յակոբեանին (նրան կոչելով «Սիրելի Սիմոն» կամ «Շատ սիրելի Սիմոն») 1920 թ. 9-24-ին, 25-ին, 27-ին, մարտի 4-ին, 7-ին, 15-ին, 20-ին, 1921-ի յուրիսի 8-ին, (Սիմ. Յակոբեանի եղբոր զոհուելու առթիվ) և հոկտեմբերի 20-ին, որի վերջին մասը հեռակալն է. «Մեղքը իմը չէ, որ դու կամուսնոր, անսպասելի մեկուսացումդ և ճակատի ու մոռուր ընկերական գործակցությունը այս օրերին անհնարին դարձրին, նուազդ չեմ (Ա. Ահարիանի կինը Մ. Մ.) քեզ յաճախ ենք յիշում, յաճախ ցումք արածիդ համար ինչ էլ լինի սակայն պահում ենք քեզ համար շատ ջիւղ զգացմունք. ներս նուազդ ի բոլոր արտե բարեգուծ է քեզ: Զերմազդյունով ու համբույրով՝ Բա Ա. Ահարիանի»:

գ) Յովսէփ Թադևոսեան անունով մի անձ 1922 թ. յուրիսի 22-ին Թաւրիզից մի նամակ է գրել Սիմ. Յակոբեանին, պահելով այսպէս. «Սիրելի Սիմոն! Վաղուց ուզում էի քեզ գրել, սակայն չը գիտէի ո՞ւր ես. վերջերս միայն լուր եկաւ, որ վէննայ ես, որ հրատարակում ես «Արեգ» թերթը, որ կուսակցութիւնից

հեռացել ես. պատահար տեսայ ե քո աշխատասիրութիւնը նուիրում Դուրեանին, կողքացի միայն յառաջարկելով, Ոչինչ մեզ յայտնի չէ, գոնէ ինձ, ի՞նչ պայմաններում, ի՞նչ պատճառներով հեռացել ես կուսակցութիւնից, և նոյն իսկ դա փաստ է, թէ քոսկ մի անհիմն լուր. չը գիտեմ ի՞նչ վիճակում ես: Յուսով եմ, այս տղերքս ստանալուց, մանրամասն կը գրես քո մասին: Այս նամակն էլ գտնուում է Վիեննայի Միութեանների գրառում:

ՀԱՅԿԻ և Գ. Ստեփանեանը հաղորդում են, թէ Սիմ. Յակոբեանը 1924 թ. վերջնականապէս մեկնել է Խորհրդ. Հայաստան և պաշտոնավարել Երեւանի Պետ. Համալսարանում որպէս արհմատակերպական գրականութեան դասախոս, քայք 1924-ի «Արեգ»-ի գլխավորների համարի կողքի վրաս դեռեւ մնում է «Խմբագիր» հրատարակող Սիմ. Յակոբեան: Նրանք անշուշտ չեն սխալւում. ամառնը կամ աշունը մեկնելուց առաջ հանդէսի գործնական խմբագրութիւնը հաւանաբար յանձնել էր իր աշխատակիցներից Զորեանին, որ «Խմբագրութիւն» ստորագրութեամբ էլ 1152-ում յայտարարել է «1925 թուին դադարում է «Արեգ»-ի հրատարակութիւնը»:

Սիմ. Սակոբեանը 1929 թ. արժանազան է պրոֆեսորի կոչմանը: Դարձել է

արտասահմանյան գրականութեան ամբիոնի ղեկավարը, 1931 թ. Նշանակել են համալսարանի պատմագրական բաժնի ղեկավար (է. զեկան չ)։ Ա. Մամիկանյանին հետ հրատարակել է «Արեւմտեան Եւրոպայի գրականութեան պատմութիւն» (Երևան, 1933 - 1936)։ Գործք, իսկ առանձին՝ «Եւրոպական գրականութեան պատմութեան զըլխաւոր էջերը» (Ա. և Բ. մասեր, Երևան, 1936)։ Մինչ այդ նա «Արեւել» հանդէսում և այլուր լոյս էր ընծայել գրականագիտական փոքրիկ ստուգանքային թիւեր։ Ստորագրել է նաև «Արեւան» ծածկանշանով, Երևանում նրան զո՞ն են դարձրել «անհատի պաշտամունքին»։

2. «Արեւել» հանդէսը

ա) Նպատակը, նիւթական միջոցները։

Հիմնադիրը, խմբագիրը և հրատարակիչը եղել է Սիմ. Յակոբեանը։ Լոյս է ածուցել 1922-1924 թթ., հրէք տարի լրիւ, ընդամենը 1152 էջ։ Առաջին երկու տարւում հրապէս է գրականագիտական հասարակական երկշարաթղթեր՝ Առաջին համարը քաղուած է անասորագիր, իսկ (անշուշտ) Սիմ. Յակոբեանի «նոր ուղին» խմբագրականով (էջ 1-8)։ Թէև ժամանակը դեռ ունի կառավարչութիւն (էջ 1) նոր կենսաբիոգրաֆիան մէջ, Հայ արդի գրականութեան ուղեւորներից յետոյ խմբագիրը հրատարակում է աշխատակցելու բոլոր նրանց, սովոր կարող են ընտր իդէալներին որդեգիր լինել (էջ 8)։

Էջ 67-ի «Եւր ընթերցողներին» յայտարարութեան մէջ խմբագիրը յայտնում է, թէ «Արեւել» հրատարակութեան նշանակեցինք զանազան տեղերից ստացուած վերժաններ իմանք զբայ։ Մասնաւոր ենք, որ այնպիսի մի ամսագիր որոշ չափով կրթականայն գոհացում առ ժերմէջ զգացուող գրական և մասնաւոր պահանջները վերինն քաղաքի ընտրութիւնը պատճառարանել է կենսաբիոգրաֆիան համեմատաբար աւելի էման (ինչու) քան Յուրազական միայն մենք քաղաքում, և մասնաւոր Միւթարեան Միւթարեանութեան շատ հոգի գրագրանի առկայութեամբ։ Հանդէսն ապրել է ընթերցողների և բաժանորդների շնորհիւ, բայց գոնէ առաջին տարւում ստացել

նախարարութիւններ (էջ 199)։ Խմբագրութիւնն իր կողմից 20 օրեան նշանակել է Հայաստանի գրագրականներին, իւրաքանչիւր կրթամեակի վերջում հաշուետու է եղել իր ընթերցողներին։

բ) Հրատարակութեան վայրերը։

Ինչպէս նշուած է հանդէսի կողմերին, 1922 թ. յունուար-նոյեմբերի համարները լոյս են տեսել Վիեննայում, Սիմ. Յակոբեանի անունով խմբագրութեան հասցէն եղել է Միւթարեան Միւթարեանութեան հասցէն (որ այսօր նոյնն է)՝ Mechtaristengasse 4, Vienne VII, Autriche։ 1922 թ. դեկտեմբեր-1923 թ. դեկտեմբերը հրատարակուել է Բեռլինում, և դարձուել Սիմ. Յակոբեանի անունով հասցէն եղել է Eisenacherstr. 38-39, Berlin W. 30 և Barbarostr. 32a, 1924 թ. յունուար-յունիս՝ Վիեննայում, դարձուել Սիմ. Յակոբեանի անունով և Միւթարեանների հասցէով։ 1924 թ. յուլիոյ մինչև դեկտեմբեր՝ համադէսի դադարելը, հրատարակուել է Բեռլինում, բայց «խմբագիր-հրատարակողը» մնացել է Սիմ. Յակոբեանը, թէև խմբագրութեան հանգէն Զօրեանի անունով է՝ Berlin-Friedenau, Rubensstr. 16, Allemagne։

գ) Հանդէսի րովանդակութիւնը։

Հանդէսում լոյս են տեսել արձակ և չափածոյ գեղարուեստական էջեր արեւելահայ և արեւմտահայ աւելագրական գրականութիւններից, քննադատական կամ գրականագիտական աւտոմատիստիկաներ և յօդուածներ, գրախոսութիւններ, հասարակագիտական և քաղաքական յօդուածներ։ 1924 թ. խմբագիրը գրականութիւնից և գրականագիտութիւնից առելի չափ առել է յոգեացրել այս կարգի յօդուածները կամ Հայաստանի թերթերից կառարարած քաղաքականների, ջանադով ծառնեթանցիկ հայրենիքի տնտեսական և մշակութային կենսաբիոգրաֆիան, հաւանաբար այսպիսով պոգեացնելով շատ ընթերցողների, բայց կարծեաւ նախագործարարականով խմբագրի ներգաղթը Հայաստան։ Ահ, եթէ գուշակ լինէր։

Գնահատելի է, որ հանդէսի վերջին կողմի երկու էջերում գտնուած ենք մասնակի հայ պարբերականների անունները։ Նշուած են նաև խմբագրութեան

ԳՐԱԿԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԹՈԹՈՎԵՆՑ
ԵՒ ԻՐ ԳՐԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

Վահան Թոթովենց գրող մին է, որուն երկերը իրենց մեծ արժեքին համապատասխան ուշադրութիւն չեն գրաւած: Ան մէկն էր 1930-ական թուականներուն, Ստալինի բռնատիրութեան ծանր օրերուն Սիպերիա աքսորուած և հոն ժամացած գրողներէն: Թոթովենց գրեց առատօրէն և մշակեց գրականութեան զրեթէ բոլոր սեռերը: Հակառակ ատոր, ցարդ լոյս չէ տեսած ուսումնասիրութիւն մը իր մասին, որ բացառել իր դիրքը նորակազմ Սովետական հանրապետութեան գեղարուեստական հասկացողութեան հանդէպ, կամ իր տեղը տաւել չըջանին, որուն գրական շարժման կարկառուն դէմքերէն մին հանդիսացաւ ան: Չէ կատարուած նոյնիսկ լուրջ ուսումնասիրութիւն մը իր երկերուն և արուեստատիտական արժեքին մասին, թէև իր գործերուն մէջ անմիջականօրէն նկատելի է իր հաւատարմու-

ստացած գրքերի ցանկերը, ինչպէս նաև այն ճնշող մատենադարանի, որի մեծագոյն մասը նախ լոյս է տեսել հանդէսում:

«Արեգ» հանդէսի ատորև հրատարակող մատենագիտական ցանկը աւելի լայն գաղափար կը տայ անշուշտ լոյս տեսած նիւթերի մասին և օգտակար կարող է լինել գրականագիտական հետազոտութիւններին, կատարուած խմբաւորումները իմ կողմից են իհարկէ: Քանի որ հանդէսի էջերը երեք տարուամբ համարակալուած են 1ից մինչև 1152, ուստի բաւական էր որ նշէի որեւէ նիւթի հրատարակութեան տարին և էջը: Բոլոր նիւթերը համարակալեցի 1ից 436:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ
Փնտի Համալսարան

(Շարունակելի՝ 2)

Թիւնը գրական աւանդին հին ձևերուն և դարձուածքներուն: Իր ածբող գրական ժառանգութիւնն հատոր մը միայն լոյս տեսած է 1957ին, որ բնականօրէն փոքր մաս մը միայն պիտի պարունակէր իր ծաւալուն արտագրութիւնէն, որուն մեծ մասը ցրուած է զանազան թերթերու մէջ: Այդ թուականէն յետոյ ինչ որ վերատպուած է իր անցեալ հրատարակութիւններէն, քաղուած է իր վերջին տարիներու իրագործումներէն: Չկայ հուսալից մը, որ ցոյց տայ իր առաջնական յատկութիւնները գրականութեան մարզին մէջ, կամ իր մէջ ամփոփէ իր մշակած բոլոր սեռերէն նմոյշներ:

Կան երկու ուսումնասիրութիւններ Թոթովենցի մասին, որոնցմէ առաջինը, գրուած 1959ին Ս. Մանուկեանի կողմէ, մակերեսային ուսումնասիրութիւն մըն է, պատրաստուած պարզ հասարակութեան համար⁽¹⁾: Ան համառոտակի կը ներկայացնէ Թոթովենցի պատմուածքները, որոշ կենսագրական տեղեկութիւններով միասին: Հոն հեղինակը կը փորձէ ներկայացնել Թոթովենցը իր Սովետական ըմբռնումներուն մէջ, Աւելի բնագործակ ուսումնասիրութիւն մը գրեց Սեւակ Արզումանեան, 1961 թուականին, որուն մէջ ներկայացուց Թոթովենցի գործերը աւելի լայն տարողութեամբ, անոր ընկերացնելով քննադատական որոշ գիտողութիւններ և գրական կարեօր տեղեկութիւններ⁽²⁾:

Գոյութիւն ունին նաև փոքրաթիւ յօդուածներ Թոթովենցի մասին, որոնցմէ ոմանք զօրւար գտանելի են արտասահմանի մէջ, Առոնցմէ մէկն է Թոթովենցի նուիրուած երկար յօդուածը Սովիետայի Գրականութեան Պատմութիւնի⁽³⁾ առաջին հատորին մէջ: Թոթովենցի երկերուն ապագրութեան առթիւ, Ս. Մանուկեանը գլխից քննադատական մը Սովետական Գրա-

(1) Ս. Մանուկեան, Վահան Թոթովենց, Երևան, 1959:

(2) Սեւակ Արզումանեան, Վահան Թոթովենց, Երևան, 1961:

(3) Ս. Աղաբաբեան և ուր. (Խմբագիրներ), Սովետայի Գրականութեան Պատմութիւն, հատոր 1, Երևան, 1961, էջ 706-309: